Utlåtande FsUU 7/2016 rd– SRR 6/2016 rd

Försvarsutskottet

Statsrådets utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelse

Till utrikesutskottet

INLEDNING

Ärende

Statsrådets utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelse (SRR 6/2016 rd): Ärendet har remitterats till försvarsutskottet för utlåtande till utrikesutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört:
- utrikesminister Timo Soini, utrikesministeriet
- försvarsminister Jussi Niinistö, försvarsministeriet
- ordförande för uppföljningsgruppen, USP-utredningar, ledamot Seppo Kääriäinen
- kommendör för försvarsmakten Jarmo Lindberg, Försvarsmakten
- direktör Teija Tiilikainen, Utrikespolitiska institutet
- äldre forskare Katri Pynnöniemi, Utrikespolitiska institutet
- avdelningschef Jukka Salovaara, utrikesministeriet
- avdelningschef Maimo Henriksson, utrikesministeriet
- ledande expert Hannu Himanen, utrikesministeriet
- ledande expert René Söderman, utrikesministeriet
- ambassadör Piritta Asunmaa, utrikesministeriet, Finlands delegation vid Nato
- avdelningschef, överdirektör Janne Kuusela, försvarsministeriet
- enhetschef Otto Saxén, försvarsministeriet
- ministerns militärrådgivare, kommodor Rami Peltonen, försvarsministeriet
- specialsakkunnig Tiina Tarvainen, försvarsministeriet
- chef för sektorn för strategisk planering, överste Janne Jaakkola, Huvudstaben
- biträdande avdelningschef Christel Hägglund, Huvudstaben
- professor i cybersäkerhet Jarno Limnéll, Aalto-universitetet
- forskardoktor Hanna Smith, Alexanderinstitutet, Helsingfors universitet
- förvaltningsdirektör Asko Harjula, Försörjningsberedskapscentralen
- Jean Monnet-professor Hanna Ojanen
- doktor i administrativa vetenskaper Juhani Kivelä.

Skriftligt yttrande har lämnats av
- chef, forskarprofessor Timo Koivurova, Arktiska centret.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Bakgrund

Under det kalla kriget leddes Finlands säkerhets- och försvarspolitik av republikens president. På 1970- och 1980-talen hade man parlamentariska försvarskommittéer för att stärka processens parlamentariska dimension. Huvudsyftet var att engagera de politiska aktörerna för utveckling av försvarsmakts materiella kapacitet. Efter en tredje omgång kommittéarbete (1980—1981) ansågs processen ändå för tungrodd och man beslutade luckra upp den. Den parlamentariska försvarspolitiska kommittén (1986) och den försvarspolitiska delegationen (1990) efter den arbetade följaktligen efter lättare metoder.

Slutet på det kalla kriget och Finlands EU-medlemskap ledde i mitten av 1990-talet till att förfarandet med en säkerhets- och försvarspolitisk redogörelse skapades. Den första redogörelsen från statsrådet gavs 1995 och den tog enbart upp säkerhetspolitiken; där ingick inga särskilda försvarspolitiska prioriteringar. Säkerhets- och försvarspolitiska redogörelser har lämnats 1995, 1997, 2001, 2004 och 2012.

Utskottet konstaterar att av förvaltningsområdena har redogörelsen av hävd haft störst betydelse för försvarsförvaltningen. De försvarspolitiska riktlinjer som antas i redogörelsen möjliggör för försvarsförvaltningen en långsiktig planerings- och utvecklingsrytm varvid exempelvis försvarsmaktens materielanskaffningar och verksamhet kan planeras i längre perioder.

Försvarsutskottet fokuserar i detta utlåtande på att bedöma den valda redogörelsemodellens funktion och redogörelsens beskrivning av den säkerhetspolitiska miljön och framställer sina synpunkter på Finlands säkerhets- och försvarspolitiska samarbete med olika organisationer och enskilda länder.

Den utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelsen sändes till riksdagen strax innan sommarpausen. Enligt utskottets uppfattning borde man i beredningen — särskilt dess beskrivning av EU:s säkerhets- och försvarspolitik — ha väntat på resultatet av Storbritanniens EU-folkomröstning och riktlinjerna i EU:s globala strategi som blev färdig i juni 2016. Också betydelsen av de avsiktsförklaringar som utarbetades med Storbritannien och Förenta staterna skulle ha förklarats i redogörelsen eftersom beredningen av dem var långt hunnen här redogörelsen lämnades till riksdagen.

Redogörelser under Sipiläs regering

I samband med riksdagsbehandlingen av föregående säkerhets- och försvarspolitiska redogörelse förutsatte riksdagen (UtUB 1/2013 rd) att redogörelsen i fortsättningen utvecklas till en övergripande säkerhetsstrategi som balanserat styr alla förvaltningsområden inom säkerheten och utvecklingen av deras resurser. Statsminister Sipiläs regeringsprogram av den 29 maj 2015 utstakade att regeringen kommer att utarbeta en utrikes- och säkerhetspolitisk redogörelse, och vid beredningen av den ska konsekvenserna för Finland av ett eventuellt Natomedlemskap bedömas. Dessutom ska en försvarsredogörelse utarbetas där de försvarspolitiska riktlinjerna för upprätthållande, utvecklande och användning av försvarsförmågan fastställs.

I regeringsprogrammet konstaterades dessutom att regeringen ska utarbeta en redogörelse för läget i fråga om den inre säkerheten före utgången av maj 2016. I denna redogörelse ska de mål och mätkriterier som lämpar sig för uppföljning av den inre säkerheten fastställas, och polisens uppgifter och målen för polisverksamheten ska ses över. I samband med att redogörelsen utarbetas ska även samarbetsförfarandena mellan olika myndigheter och de viktigaste utmaningarna på kort sikt i fråga om den inre säkerheten behandlas med utgångspunkt i den övergripande säkerheten. Utskottet vill påpeka att till den ovan beskrivna helheten av redogörelser bidrar också redogörelsen om Finlands utvecklingspolitik (SRR 1/2016 rd). Redogörelsen för inre säkerhet respektive försvarsredogörelsen utarbetas båda för första gången.

Enligt utredning till utskottet har man gått in för en förvaltningsövergripande infallsvinkel i beredningen av den utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelsen och försvarsredogörelsen. Redogörelsen för den inre säkerheten har beretts med inrikesministeriets egna krafter. **Utskottet ser det som nödvändigt att om man också i fortsättningen går in för en modell med flera redogörelser, ska beredningen vara förvaltningsövergripande.** På så sätt kan det säkerställas att frågorna gällande gränsen mellan inre och yttre säkerhet beaktas fullt ut i samtliga redogörelser.

Redogörelsernas infallsvinkel

De senaste årens säkerhets- och försvarspolitiska redogörelser har beretts utifrån begreppet för övergripande säkerhet. Regeringsprogrammet betonar inte denna gång — till skillnad mot tidigare redogörelser — att redogörelsen ska göras med den övergripande säkerheten i blickpunkten. Utskottet konstaterar att även om den övergripande säkerheten inte betonas i den aktuella utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelsen, är perspektivet också nu detsamma, om också snävare.

Utskottet konstaterar att perspektivet med övergripande säkerhet innebär att säkerhetspolitiken ska omfatta alla verkliga och potentiella allvarliga hot mot medborgarnas existens, välfärd och identitet. Klimatförändringen, flyttningsrörelserna och en hållbar utveckling är exempel på sådana hotbilder. Utskottet poängterar att det inte är möjligt att avvärja hoten med traditionella säkerhetspolitiska metoder, utan det måste ske genom ett brett och intensivt internationellt samarbete.

Utskottet vill påpeka att det breda säkerhetsbegreppet är problematiskt med avseende på att utveckla försvarsmakten. Den traditionella säkerhets- och försvarspolitiska redogörelsen kommer med en mycket bred beskrivning av säkerhetsfrågorna ur flera förvaltningsområdens synvinkel, men det är i det närmaste bara på försvarsmakten som det ställs konkreta kapacitetskrav. Mot den bakgrunden anser utskottet att det är bra att försvarets utmaningar tas upp i en separat redogörelse.

Redogörelsens beskrivning av omvärlden

De sakkunniga vid försvarsförvaltningen som utskottet har utfrågat menar att avsnittet om omvärldens utveckling stöder och överensstämmer med försvarsmaktens bedömningar om omvärldens utveckling. För försvarsmaktens del kräver omställningen i omvärlden en mer övergripande lägesuppfattning och förmåga att iaktta och förstå hot i den traditionella omvärlden och i datanäten. För försvarsmaktens vidkommande tål Finlands försvarsstrategi trycket av omställningarna i omvärlden, men det territoriella försvaret måste utvecklas i enlighet med utvecklingen i omvärlden.

I redogörelsen konstateras att Finland strävar efter att förebygga kränkningar av demokratin och den regelbaserade ordningen samt militära hot genom utrikes- och säkerhetspolitiken och ett omfattande samarbete. För att avvärja väpnade angrepp upprätthåller Finland en trovärdig nationell försvarsförmåga som står i proportion till säkerhetsmiljön. Utskottet konstaterar att statsrådet i försvarsredogörelsen redogör för med vilka resurser Finlands försvar i fortsättningen utvecklas.

Redogörelsens beskrivning av omvärld och fokusområden tar upp betydelsen av organisationer (FN, EU och NATO) och statliga aktörer som är väsentliga för Finland. För Finland, som är en del av det västerländska samhället, har den säkerhetspolitiska miljön förändrats, heter det i redogörelsen. Det skärpta säkerhetsläget i Europa och Östersjöregionen har omedelbara konsekvenser för Finland. En användning av militära maktmedel mot Finland eller hot om användning av dessa kan inte uteslutas. En eventuell konflikt skulle inverka direkt på Finlands säkerhet, och därför måste det finnas beredskap för den möjligheten.

Under de senaste knappa tio åren har Ryssland enligt redogörelsen genom sina åtgärder och tolkningar delvis ifrågasatt innehållet i säkerhetsordningen och rubbat den. Ryssland använder omfattande militära och icke-militära medel för att driva sina intressen. Utskottet anser att det åtstramade säkerhetsläget i Östersjöområdet är ytterst oroväckande. Det är angeläget att Finland aktivt främjar stabiliteten i närområdet, anser utskottet.

Redogörelsen lyfter fram att ett aktivt deltagande i internationellt samarbete ligger i Finlands intresse och är en del av Finlands globala ansvar. Finland tillhör ingen militär allians. Finland stärker på ett aktivt och övergripande sätt sina internationella nätverk. Finland bibehåller möjligheten att alliera sig militärt. När det gäller den nuvarande situationen och utvecklingspotentialen i Finlands utrikes- och säkerhetspolitiska omvärld, varken kan eller vill Finland isolera sig. Som EU-medlem kan Finland inte vara utomstående, om säkerheten på ett närområde eller någon annanstans i Europa skulle hotas.

Utskottet vill understryka betydelsen av EU-medlemskapet för Finland. Sedan medlemskapet är Finland ett politiskt allierat land. Att stärka Europeiska unionen som en utrikes-, säkerhets- och försvarspolitisk aktör är en viktig fråga för Finland.

Den parlamentariska uppföljningsgruppens roll i beredningen av redogörelserna

Utöver den parlamentariska behandlingen och godkännandet av den säkerhets- och försvarspolitiska redogörelsen har riksdagen, genom en uppföljningsgrupp bestående av ledamöter från alla partier, sedan 2004 deltagit arbetet med redogörelsen. Genom arbetet i uppföljningsgruppen ville man redan i beredningsskedet säkerställa att riksdagen och partierna omfattar riktlinjerna och öka den parlamentariska politiska styrningen i fråga om redogörelsens innehåll.

Talmanskonferensen beslutade den 23 oktober 2015 tillsätta en parlamentarisk uppföljningsgrupp med uppdraget att bedöma förändringarna i säkerhetsmiljön och förändringarnas betydelse för Finland, följa regeringens beredning av den utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelsen och den försvarspolitiska redogörelsen, föra en dialog med statsrådet och vid behov ta ställning till förslag som väcks under beredningen. Talmanskonferensen förutsatte att regeringen lämnar uppföljningsgruppen aktuell information om beredningen av redogörelserna.

Utskottet vill påpeka att beredningen av redogörelsen för den inre säkerheten inte har skett med parlamentarisk uppföljning. Utskottet konstaterar att om redogörelsemodellen för nästa valperiod följer den nuvarande modellen gagnar det också redogörelsen för den inre säkerheten att tillsätta en parlamentarisk uppföljningsgrupp.

Enligt utredning till utskottet försiggick dialogen med statsrådet i fråga om beredningen av den utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelsen konstruktivt, och texten i redogörelsen beaktade de synpunkter som framställdes i uppföljningsgruppen. **Utskottet ser det som nödvändigt att dialogen med statsrådets redogörelseberedare är genuint ömsesidig och sker i rätt tid så att uppföljningsgruppens återkoppling kan beaktas.**

När de säkerhets- och försvarspolitiska redogörelserna utarbetades 2004 och 2009 utarbetade den parlamentariska uppföljningsgruppen en egen rapport vid sidan av statsrådets redogörelse. Utskottet konstaterar att uppföljningsgruppens egna rapporter i fråga om vissa ärenden innehöll något annorlunda betoningar och iakttagelser än den egentliga redogörelsen. En slutlig bedömning av den parlamentariska uppföljningsgruppens nuvarande arbetssätt — där gruppen för en ingående dialog med beredarna och därigenom försöker förmedla sina synpunkter på redogörelsetexten utan att göra en separat rapport — kan ännu inte göras eftersom beredningen av försvarsredogörelsen pågår. Enligt utredning till utskottet talar det i fortsättningen för den nuvarande modellen att en åsiktsbildning genom genuin och öppen växelverkan över konstellationen regering-opposition och fokusering på att utarbeta endast en handling gör det betydligt lättare att finna gemensamma ståndpunkter i utrikes-, säkerhets- och försvarspolitiska frågor som är angelägna för Finland.

Gränsen mellan inre och yttre säkerhet

Utskottet anser att måltillståndet i redogörelsens kapitel Vision: Finland 2025 utgör en god grund för det Finland som vi bebor i framtiden. Utöver de värden och mål som beskrivs i kapitlet vill utskottet också betona betydelsen av ett välfungerande civilt samhälle, jämställdhet och respekt för mänskliga rättigheter — Finland ska vara ett land värt att försvara för alla finländare. Utskottet uttrycker sitt gillande för redogörelsens formulering att ett tryggt och förtroendebaserat samhälle är en viktig del av en trovärdig och framgångsrik utrikes- och säkerhetspolitik.

Redogörelsen lyfter fram att förändringarna i den utrikes- och säkerhetspolitiska omvärlden har många slags konsekvenser även för Finlands interna utveckling. Den inre säkerheten utsätts därmed för nya osäkerhetsfaktorer. Samhällets allmänna kristålighet (resiliens) sätts på prov.

I praktiken innebär kristålighet enligt utskottets uppfattning en medveten och föregripande förmåga att anpassa sig och handla smidigt i störningssituationer och att kunna hämta sig efter krissituationer. Enligt utredning till utskottet har termen resiliens jämfört med många andra definitioner den fördelen att termens innehåll i det internationella samarbetet i huvudsak förstås på samma sätt. Exempelvis definitionen försörjningsberedskap (security of supply) varierar stort bara inom EU. I den offentliga debatten är termen resiliens problematisk eftersom begreppet ännu håller på att etablera sig i språkbruket och det inte finns en samstämmig uppfattning om innehållet.

Utskottet konstaterar att ett konkret exempel på omsvängningar i tänkesättet i samhället under de senaste åren är att principen för beredskap numera inte är totalförsvaret utan den övergripande säkerheten. Med begreppet övergripande säkerhet förstås säkerheten för samhällets vitala funktioner. Den genomförs i samverkan mellan myndigheter, näringsliv, organisationer och frivilligorganisationer.

De vitala samhällsfunktionerna är funktioner som är nödvändiga för att samhället ska fungera, exempelvis ledningen av staten, internationell verksamhet, Finlands försvarsförmåga, inre säkerhet, fungerande ekonomi och infrastruktur, befolkningens försörjning och mental kristålighet. Utskottet konstaterar att det inte går att försvara sig mot flerdimensionella hot enbart genom en metod eller genom åtgärder från en aktör, utan det behövs ett brett samarbete mellan olika myndigheter, organisationer och näringslivet för att möta hoten. Finlands modell erbjuder en fast grund för detta samarbete.

Utskottet understryker att den yttre och inre säkerheten är kraftigt sammanflätade och de är omöjliga att skilja åt i världen av idag. Hoten interagerar i vår ömsesidigt beroende säkerhetspolitiska miljö. Det gör dem mer komplexa och svårare att identifiera. En allvarlig brist med såväl den utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelsen som redogörelsen för inre säkerhet är enligt utskottets åsikt att konceptet övergripande säkerhet inte beaktas tillräckligt. Dessutom blir analysen av gränsen mellan inre och yttre säkerhet bristfällig.

Utskottet ser det som nödvändigt att grundligt gå igenom beröringspunkterna mellan inre och yttre säkerhet i strategin för samhällets övergripande säkerhet, som snart ska uppdateras. Utskottet välkomnar redogörelsens konstaterande att den tidsenlighet som kriståligheten kräver av beredskapslagstiftningen ska ses över.

Hybridhot och cybersäkerhet

Redogörelsen tar upp att fenomen som kan beskrivas som hybridverksamhet har samband med försämringen av säkerhetssituationen i Europa. Med hybridpåverkan förstås planmässig verksamhet, där en stat eller en icke-statlig aktör samtidigt kan dra nytta av en rad militära eller till exempel ekonomiska eller teknikbaserade påtryckningsmedel, liksom även informationsoperationer och sociala medier. Redogörelsen konstaterar vidare att många frågor som gäller cyberverksamhet har blivit en allt viktigare del av utrikes-, säkerhets- och försvarspolitiken. Att tackla hybridhot ligger främst på medlemsländernas ansvar, men genom EU får man ett viktigt stöd för att möta hoten.

Enligt redogörelsen utsätts Finland för hybridpåverkan av olika slag. Utskottet omfattar den bedömningen. Enligt de sakkunniga som utskottet har utfrågat är det inte alltid lätt att påvisa vilka dessa medel är. Finland har enligt utskottets mening goda förutsättningar för att bereda sig på de utmaningar som hybridkrigföring kan medföra. I många länder kan man tvingas skapa helt nya arrangemang som hos oss redan är etablerad praxis. Finland har ett utomordentligt välfungerande myndighetssamarbete. Också samarbetet mellan den offentliga och privata sektorn fungerar, trots att det kan förtätas ytterligare.

Utskottet vill påpeka att det ytterst handlar om det finländska samhällets funktion, vars grund utgörs av inbördes förtroende och samhörighet. Ju starkare och enhetligare EU är som säkerhetsgemenskap och Finland som samhälle, desto svårare är det att komma åt Finland med hybridkrigföring. Det finländska samhällets kristålighet uppstår ur samarbete och i beredskapen ingår väsentligen täta kontakter och förberedelser mellan myndigheter, det civila samhället och näringslivet. Det är viktigt att kunna bemöta hybridhot också på individnivå.

Det är av yttersta vikt, menar utskottet, att Finland satsar på att myndighetskommunikationen fungerar snabbt, att lägesbilden är tidsenlig och att informationen är tydlig. Det mest verkningsfulla motmedlet mot informationsmanipulation är öppen kommunikation: att förmedla en realistisk lägesbild till medborgarna. Den lagstiftning om militär och civil underrättelseverksamhet, som är under beredning, är enligt utskottets mening ett behövligt tillskott för en bättre lägesuppfattning. Lagstiftningen ska säkerställa att den högsta statsledningens beslut bygger på bästa möjliga informationsunderlag. Samtidigt öppnas för myndigheterna förmågan att föregripa olika typer av hot.

Finlands försvarsstrategi som en del av samhällets övergripande säkerhet

Utskottet instämmer i konstaterandet i redogörelsen att Finland ska bedriva en aktiv stabilitetspolitik för att förebygga militära hot. Utskottet framhåller att det militära försvaret är en viktig del av samhällets övergripande säkerhet. Vid en kris är stödet från det övriga samhället avgörande för genomförandet av det militära försvaret, liksom försvarsmaktens stöd är viktigt för att säkerställa att de civila myndigheterna fungerar effektivt. De sakkunniga som utskottet har utfrågat framhöll att det primära målet med att Finlands militära försvarsförmåga upprätthålls är att skapa en förebyggande tröskel mot bruket av militärt våld och mot hot om militärt våld samt beredskap för att avvärja eventuella angrepp.

Utskottet konstaterar att de strategiska grundantagandena i Finlands försvarsstrategi är försvar av hela landet, allmän värnplikt och militär alliansfrihet. Försvarsredogörelsen tar ställning till hur försvarsstrategins trovärdighet kan tryggas i fortsättningen. Den allmänna värnplikten är en väsentlig del av Finlands försvarsstrategi. Den allmänna värnplikten har ett starkt stöd bland statsledningen, folket och de värnpliktiga. Reservens betydelse i de krigstida trupperna är avgörande: de krigstida trupperna består till cirka 95 procent av reservister. Det frivilliga försvarsarbetet stöder på ett värdefullt sätt arbetet med att upprätthålla reservens kapacitet och förmågan att stöda andra myndigheter.

Utskottet understryker betydelsen av en hög försvarsvilja som grund för försvaret. Försvarsviljan är av central betydelse också för att upprätthålla och utveckla samhällets kristålighet. Försvarsviljan tryggas bland annat genom en hög kvalitet på bevärings- och reservistutbildningen, utveckling av värnplikten, stöd för frivilligt försvarsarbete och omsorg om enhetligheten i samhället.

EU som försvarspolitisk aktör

Redogörelsen konstaterar att Finland främjar utvecklingen av EU:s försvarssamarbete för att unionen och dess medlemsstater bättre ska kunna möta framtida säkerhetsbehov och utveckla sin kristålighet. Redogörelsen lyfter fram att unionen har en roll att spela när det gäller att försvara med-

lemsländernas medborgare och territorium. Unionen ska ta denna roll genom att stödja utvecklingen av medlemsländernas försvarsförmåga. Redogörelsen tar upp att det är viktigt att unionens försvarssamarbete utvecklas i samarbete med Nato. Utskottet ser det som viktigt att Nato och EU genom ett tätt samarbete går in för att möta en mångfald av utmaningar. Bägge organisationerna vinner på samarbetet.

Utskottet understryker att Frankrikes beslut att efter terrorattackerna i Paris aktivera Lissabonfördragets stöd- och biståndsklausul är ett ytterst betydelsefullt principiellt vägval. Trots att unionsländernas stöd till Frankrike till stor del har kanaliserats genom militär krishantering, visar ett enskilt medlemslands vädjan till artikel 42.7 att artikeln har faktisk betydelse. Klausulen kräver att EU-länderna har beredskap att ge konkret bistånd och stöder ländernas åtgärder vid förebyggandet av hot. Utskottet ser det som viktigt att Finland inte har legislativa hinder för att vid en kris stödja andra unionsländer. Mot den bakgrunden är de lagförslag som nu behandlas i riksdagen och som gäller att ge och ta emot internationellt bistånd behövliga, och de klargör den nuvarande författningsgrunden. Att ge och ta emot bistånd är alltid baserat på en bilateral förhandlingsprocess mellan det land som ger och det som tar emot bistånd.

Finland exporterar inte vapen till länder som bryter mot de mänskliga rättigheterna eller för krig. All vapenexport ska iaktta bestämmelserna i nationell lagstiftning samt de folkrättsliga avtalen såsom FN:s vapenhandelsfördrag, EU-rådets gemensamma ståndpunkt om vapenhandel av 2008 samt människorättsdeklarationerna.

Redogörelsen tar upp att för att upprätthålla och utveckla kapaciteten krävs en tillräcklig teknisk och industriell grund samt arrangemang för försörjningsberedskap. De europeiska arrangemangen för försörjningsberedskap fördjupas i syfte att möjliggöra snabba och effektiva arrangemang för leveranser av försvarsmaterial mellan medlemsstaterna under alla förhållanden.

Utskottet anser att perspektivet på försörjningsberedskapen är ytterst viktigt med avseende på samhällets allmänna kristålighet. Försörjningsberedskapen — och i synnerhet militär försörjningsberedskap — är frågor av essentiell vikt för Finland. Utskottet välkomnar att Finland på EU-nivå starkt har lyft fram arrangemangen kring försörjningsberedskapen. Detta arbete bör fortsätta också framöver.

Efter att Finlands utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelse blev klar utgav EU en global strategi som ger anvisningar också för EU:s försvarssamarbete. I anknytning till verkställandet av strategin är målet att skapa förutsättningar för en mer funktionell strategihandling som styr försvarsförvaltningarna mer detaljerat.

Utskottet konstaterar att efter den globala strategin har det kommit förslag från både EU-organ och olika unionsländer om hur EU:s försvarsdimension bör utvecklas. Enligt de sakkunniga som utskottet har utfrågat måste EU ta ett större ansvar för sin säkerhet: unionen måste kunna förebygga, möta och försvara sig mot externa hot.

Det verkar sannolikt, menar utskottet, att villiga och kapabla medlemsländer kommer att fördjupa sitt inbördes samarbete i överensstämmelse med Lissabonfördragets mekanism för permanent strukturerat samarbete. Med andra ord kommer principen framöver nödvändigtvis inte längre att

vara att alla EU-länder ska genomföra olika initiativ i samma takt — Danmark har ett nationellt förbehåll som gäller EU:s säkerhets- och försvarspolitik.

Utskottet bedömer att det redan nu går att se att medlemsländerna har olika förhållningssätt till utvecklingen av EU:s säkerhets- och försvarspolitik. Exempelvis de projekt som genomförs inom ramen för Europeiska försvarsbyrån EDA baserar sig på koalitioner mellan frivilliga, i EU:s stridsgrupper deltar olika sammansättningar av ländergrupper, unionsländerna har bi- och multilaterala bestående arrangemang för truppsammansättning (Eurocorps, det marina samarbetet mellan Holland och Belgien och så vidare). Utskottet ser det som viktigt att Storbritannien efter sitt utträde från EU deltar i försvarssamarbete med EU.

Utskottet konstaterar att motsvarande utveckling kan skönjas också inom Nato där vissa Natoländer inom ramen för det så kallade ramstatskonceptet kan bedriva ett tätare samarbete. Ett praktiskt exempel på detta är beslutet om att införa rotation mellan Natobataljoner i Baltikum och Polen. Utskottet konstaterar att utvecklingen inom såväl EU som Nato baserar sig på att alla länder tillsammans godkänner idén om ett djupare försvarssamarbete inom mindre ländergrupper.

Finland som partnerskapsland till Nato

Redogörelsen tar upp att Natos partnerskapssamarbete kring utvidgade möjligheter (Enhanced Opportunities Programme, EOP) är ett användbart verktyg för Finland när det gäller att upprätthålla och utveckla Nato-partnerskapet. EOP-arrangemanget ger ramar för att utveckla både en regelbunden politisk dialog och praktiskt samarbete. I samarbetet ingår enligt utredning till utskottet bland annat proaktivt antagande som operationspartner i krishanteringsoperationer, deltagande i planeringen av Natos operationer samt utbildnings- och övningsverksamhet, deltagande i de mest avancerade övningarna liksom samarbete inom cyberförsvaret.

Enligt sakkunniga som utskottet har utfrågat bedriver Finland för närvarande ett tätt politiskt samarbete med Nato. Speciellt värdefull för Finland och Sverige är den politiska dialogen med upplägget 28 + 2 om säkerhetsläget vid Östersjön. Utskottet vill påpeka att Natoländerna i fråga om utvecklingen av partnerskapsnätet har olika intressen, och att utveckla dialogen med partnerskapsländerna kräver godkännande av samtliga Natoländer. Enligt erhållen utredning har Nato intressen inte bara i Östersjön utan också i utvecklingen i Nordafrika och Mellanöstern.

Enligt de sakkunniga som utskottet utfrågat kan det praktiska samarbetet utvecklas ytterligare. Enligt redogörelsen är utvecklingen av det militära samarbetet med Nato är en av de viktigaste delfaktorerna för att utveckla den nationella försvarsförmågan och kapaciteterna. I redogörelsen konstateras att vid ett fördjupat samarbetet mellan Finland och Nato ska beaktas att partnerskapssamarbetet inte inbegriper några säkerhetsgarantier eller skyldigheter enligt artikel 5.

Enligt en bedömning som regeringen låtit göra om effekterna av Finlands eventuella Nato-medlemskap är Nato en stabiliserande faktor i Östersjöregionen. I bedömningen framhålls att Finland och Sverige delar en gemensam omvärld med Nato. Det finns ett nära samband mellan Finlands och Sveriges säkerhetspolitiska avgöranden. Enligt bedömningen skulle ett Nato-medlemskap fundamentalt påverka den säkerhetspolitiska situationen i Östersjöregionen. Utskottet instämmer i redogörelsens bedömning att ansökan om medlemskap i Nato skulle vara ett genomgripande och

vittgående beslut i Finlands utrikes- och säkerhetspolitik och kräva omfattande diskussioner och ett noggrant övervägande.

Nordefco och arrangemanget Northern Group

Finland är ordförandeland för utvecklandet av det nordiska försvarssamarbetet (Nordefco) 2017. Ordförandeskapet ger enligt utskottets uppfattning Finland goda möjligheter att ytterligare fördjupa det nordiska samarbetet. Enligt utredning till utskottet syns det nordiska försvarssamarbetet för närvarande bäst och mest konkret i Sveriges, Finlands och Norges gränsöverskridande flygvapensamarbete med regelbundna samövningar. Denna så kallade CBT-verksamhet (Cross-Border Training) är enligt utskottets mening ett gott exempel på ett praktiknära samarbete som gagnar samtliga parter. Andra samarbetsområden där fördjupning har ägt rum är utbytet av luftlägesbild samt tryggade kommunikationer mellan de nordiska länderna. Utskottet konstaterar att Nordefco-samarbetet för alla deltagande länder är ett internationellt försvarspolitiskt samarbete som kompletterar övrig verksamhet.

Arrangemanget Northern Group inleddes 2010 och leds av Storbritannien. Det handlar om ett säkerhets- och försvarspolitiskt debattforum som utöver de nordiska länderna och Baltikum omfattar Tyskland, Holland, Polen och Storbritannien. Enligt utredning till utskottet är bakgrunden till arrangemanget att Storbritannien vill utveckla sitt bi- och multilaterala samarbete med sina närmaste försvarspolitiska partner. Enligt de sakkunniga som utskottet har utfrågat har länderna i Northern Group haft regelbundna möten både mellan försvarsministeriets tjänstemän och representanter för försvarsmakten, och även försvarsministrarna har träffats inom ramen för arrangemanget.

Utskottet bedömer att Northern Group möjliggör öppen dialog med en selektiv ländergrupp om aktuella säkerhets- och försvarspolitiska frågor. Enligt de sakkunniga som utskottet har utfrågat förhöjer Brexit betydelsen av Northern Group i fortsättningen.

Utskottet konstaterar att säkerhets- och försvarspolitiken debatteras regelbundet på olika nivåer också mellan de nordiska länderna och Baltikum. Ibland deltar också Polen. Debatterna fokuserar särskilt på säkerhetsläget vid Östersjön.

Sverige som Finlands centrala försvarspolitiska partner

I redogörelsen konstateras att bilateralt och multilateralt försvarssamarbete är en viktig del av att upprätthålla, utveckla och utöva Finlands försvarsförmåga samt av de förebyggande åtgärderna. Dessutom är förmåga att ta emot militärt bistånd en viktig del i utvecklingen av försvaret. De åtgärder som krävs för att ta emot militärt bistånd integreras i utvecklingen av beredskapen inom den statliga förvaltningen. På motsvarande sätt utvecklar Finland förmågan att ge militärt eller annat internationellt bistånd.

Samarbetet med Sverige har förtätats betydligt under de två senaste åren. Försvarssamarbetet med Sverige syftar till att stärka säkerheten i Östersjöregionen samt Finlands och Sveriges försvar, står det i redogörelsen. Genom gemensamma åtgärder höjs tröskeln för incidenter och angrepp. Detta

bidrar till att stärka stabiliteten i regionen. Försvarssamarbetet utvecklas för att täcka den operativa planeringen i alla situationer.

Utskottet ställer sig positivt till att tillsammans med Sverige eftersträva ett så ingående försvarssamarbete som möjligt utan att utesluta avtalsbaserat kristida samarbete. Men samtidigt vill utskottet betona att samarbetet bör vara så praktiskt och kostnadseffektivt som möjligt. Av försvarsgrenarna bedriver flygvapnet och marinen redan nu ett tätt samarbete. Utskottet anser att det är viktigt att också armésamarbetet mellan våra länder utvecklas.

Finlands övriga bilaterala försvarspolitiska samarbete

Om samarbetet med Förenta staterna konstaterar redogörelsen att Förenta staternas engagemang i Nato och militära satsning i Europa även i fortsättningen är viktigt för Finlands säkerhet. Det bilaterala samarbetet med Förenta staterna och samarbetet i Nato är till gagn för Finlands nationella försvarsförmåga. Finland intensifierar det säkerhetspolitiska samarbetet och försvarssamarbetet med Förenta staterna i syfte att stärka den nationella försvarsförmågan genom att utveckla i synnerhet samarbetsförmågan, materielsamarbetet samt utbildnings- och övningssamarbetet.

Utskottet konstaterar att avsiktsförklaringen om fördjupat försvarssamarbete, som undertecknades med Förenta staterna 2016, ger en grund för fortsatt arbete och visar konkret att Förenta staterna har bedömt att Finland är en tillförlitlig partner i samarbetet mellan försvarsförvaltningarna. Utskottet konstaterar att Förenta staterna är den ledande tillverkaren och utvecklaren av nutida försvarsteknik. Några av de centrala målen för samarbetet kring försvarsmateriel med Förenta staterna är enligt utskottets uppfattning att säkerställa upphandlingen av den moderna försvarsmateriel som behövs för Finlands nationella försvarsförmåga.

Samarbetet med Sverige och Förenta staterna kompletteras också av avsiktsförklaringen om försvarspolitiskt samarbete med Storbritannien. Enligt erhållen utredning är också Estland och Polen viktiga bilaterala partner inom Östersjöregionen. Utskottet menar att Finland bör söka en tätare samarbetsrelation också med Tyskland. Enligt den försvarspolitiska redogörelsen som publicerades i juni 2016 söker Tyskland en mer aktiv roll både inom Nato och EU. Ett exempel på den växande säkerhetspolitiska rollen är att Tyskland verkade som ramstat för en Natobataljon i Litauen. Tyskland har också tillsammans med Frankrike tagit initiativ till en utveckling avEU:s försvarsdimension.

Krishantering och internationella övningar

Utskottet konstaterar att krishantering och i synnerhet militär krishantering behandlas rätt sparsamt i redogörelsen. I redogörelsen sägs det att Finland ska fortsätta att aktivt delta i internationell krishantering. Det är fråga om Finlands utrikes- och säkerhetspolitiska inflytande och internationella samarbete. Genom militär krishantering utvecklas samtidigt försvarsmaktens egen kapacitet och beredskap. Utbildning och stöd som syftar till att bygga upp kapaciteten i säkerhetssektorn blir viktigare när målet är att öka effektiviteten i krishanteringsoperationer och uppnå varaktiga resultat. Utskottet lägger vikt vid redogörelsens konstaterande att Finland verkar för att kvinnor i allt högre grad ska vara involverade i byggandet av fred och säkerhet. Genomförandet

av FN:s säkerhetsråds resolution 1325 (Kvinnor, fred och säkerhet) bör ägnas ännu större uppmärksamhet även i krishanteringsverksamhet.

I enlighet med regeringsprogrammet ska Finland minska sitt deltagande i militära fredsbevarande insatser, och fokus läggs på sådana insatser som är viktiga och betydelsefulla för Finland. Utskottet konstaterar att man har tvingats revidera regeringsprogrammet i fråga om militär krishantering särskilt på grund av att Finlands stöd till Frankrike efter aktiveringen av EU:s stöd- och biståndsklausul i stor utsträckning har konkretiserats i form av stärkta militära krishanteringsinsatser (Irak, Libanon).

Redogörelsen konstaterar att den internationella övningsverksamheten tjänar utvecklingen av den internationella krishanteringen och Finlands nationella försvar. Finland väljer på egna premisser och utifrån sin militära kapacitet och säkerhetspolitiska överväganden vilka övningar landet deltar i. Enligt utredning till utskottet deltar Finland 2016 i sammanlagt 87 internationella utbildningar och övningar i Finland och i utlandet. Utskottet vill påpeka att deltagandet i internationella övningar kostar försvarsmakten endast cirka 5 miljoner euro per år, vilket kan anses vara en skälig summa med tanke på övningarnas mervärde för utvecklingen av det nationella försvaret.

Utvecklingen av det arktiska området

Redogörelsen tar enligt utskottets mening upp utvecklingen i den arktiska området alltför snävt. Utvecklingen i det arktiska området skulle ha krävt en djupare analys också för att Finland blir ordförande för Arktiska rådet för två år i maj 2017.

Utskottet anser att Arktiska rådets ställning är viktigare än någonsin när relationerna mellan Ryssland och Förenta staterna är ansträngda. Utskottet vill påpeka att alla länder i det arktiska området har förbundit sig till att skydda miljön och en hållbar utveckling i det arktiska området. Finlands ordförandeskap bidrar till att öppna för diskussion mellan Förenta staterna, Ryssland och de sex övriga länderna i Arktiska rådet om de teman där det går att finna en gemensam ståndpunkt. Utskottet konstaterar att en konstruktiv dialog i miljö- och klimatfrågor kan bidra till att minska spänningarna inom andra politikområden.

Sammanfattning av den utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelsen

Utskottet konstaterar att redogörelserna med analyser av den yttre och inre säkerheten är Finlands politiska budskap till världen om hur Finland bedömer sin säkerhetspolitiska miljö, vad den omfattar i termer av problem och hot och hur Finland avser att bereda sig på dessa problem och hot. Utanför Finland bedöms redogörelserna ur flera synvinklar.

Redogörelseförfarandet har blivit det viktigaste politiska verktyget för Finlands säkerhets- och försvarspolitiska riktlinjer. I riksdagen har redogörelserna behandlats grundligt och de har möjliggjort en omfattande och öppen behandling vilket har bidragit till att aktivera också samhällsdebatten. Samtidigt har riksdagsdebatterna och utskottsarbetet utgjort den parlamentariska arenan för att bygga upp ett säkerhetstänkande för Finland.

Försvarsutskottet ser det som ytterst angeläget att i varje redogörelseprocess finna en samsyn över axeln regering-opposition om de centrala faktorer som inverkar på vår nationella säkerhet. Redogörelserna sträcker sig tidsmässigt långt in på 2020-talet. Därför är det nödvändigt att finna en så omfattande parlamentarisk konsensus som möjligt. Bara så åstadkommer vi en långsiktig utrikes-, säkerhets- och försvarspolitik

FÖRSLAG TILL BESLUT

Försvarsutskottet föreslår

att utrikesutskottet beaktar det som sägs ovan.

Helsingfors 27.10.2016

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Ilkka Kanerva saml
vice ordförande Mika Kari sd
medlem Thomas Blomqvist sv
medlem Timo Heinonen saml
medlem Olli Immonen ps (delvis)
medlem Marisanna Jarva kesk (delvis)
medlem Antti Kaikkonen kesk (delvis)
medlem Seppo Kääriäinen cent
medlem Krista Mikkonen vihr (delvis)
medlem Markus Mustajärvi vänst
medlem Lea Mäkipää saf
medlem Sirpa Paatero sd (delvis)
medlem Markku Pakkanen cent (delvis)
medlem Jaana Pelkonen saml
medlem Mika Raatikainen saf
medlem Mikko Savola cent
medlem Satu Taavitsainen sd (delvis)
ersättare Pauli Kiuru kok (delvis)
ersättare Jari Ronkainen saf (delvis).

Sekreterare var

utskottsråd Heikki Savola.

Avvikande mening

Motivering

Redogörelsen lyfter fram att det främsta målet för Finlands utrikes- och säkerhetspolitik är att undvika att råka in i militära konflikter. Målet är riktigt, men kunde preciseras ytterligare så att Finland inte ska göra sig till måltavla och inte bli part i konflikter där vi inte är delaktiga. Finland ska också ge en klar signal om att vårt territorium inte används för fientliga aktioner mot någon annan stat.

Beredning och förfaranden

Den utrikes- och försvarspolitiska redogörelsen lämnades till riksdagen under midsommarveckan. Uppföljningsgruppen lät utrikesministeriet förstå att det är deras enhälliga önskan att tidpunkten för överlämnandet ska flyttas till höstsessionen. Motiveringen var bland annat Storbritanniens eventuella utträde ur Europeiska unionen och närheten till Natos toppmöte i Warszawa i juli. Försvarsutskottet påpekar också i sitt utlåtande att i juni färdigställdes också riktlinjerna för EU:s globala strategi. Men uppföljningsgruppens enhälliga vilja noterades inte på något sätt vid utrikesministeriet.

Senare visade det sig att de bilaterala avsiktsförklaringarna med både Storbritannien och Förenta staterna hade beretts redan i månader, men de tas inte upp konkret på något sätt i redogörelsen.

Beskrivningen av omvärlden

Redogörelsens beskrivning av omvärlden är halvdan och selektiv. Utan historia kan man inte beskriva situationen vid Östersjöområdet och Finlands ställning. Finlands ställning har alltid påverkats starkt av Sverige, Ryssland (Sovjetunionen) och även Tyskland.

Sovjetunionens sönderfall, Natos expansion österut och projektet med en missilsköld har redan påverkat Finlands omvärld. Rysslands militära upprustning, landets aktivitet till lands, till sjöss och i luften samt dess militära övningar utgör en annan helhet.

Den internationella situationen konstateras ha skärpts i Europa och i Östersjöregionen. Åtminstone indirekt försöker man ge bilden av att krisen i Ukraina och Krim kan mångfaldigas till att gälla också Östersjöregionen. Meningen ”En användning av militära maktmedel mot Finland eller hot om användning av dessa kan inte uteslutas” ger redogörelsens text en starkt fördomsfull färg. Finland är ändå inte föremål för ett konkret hot.

Ett liknande uttryckssätt upprepar sig också på annat håll i texten. När Nato strävar ”efter att genom sina åtgärder stabilisera Östersjöregionen”, sägs det genast på det att ”Ryssland påstår för sin del att Natos operationer upprätthåller spänningen”. Den ena partens verksamhet beskrivs som neutral sanning och den andra som påståenden.

Finland bör bedriva en aktiv stabiliseringspolitik i Östersjöregionen. Det nämns också i redogörelsen, men samtidigt konstateras kritiklöst i Natoanda att Natos närvaro och verksamhet stabiliserar säkerhetssituationen i regionen.

Att koncentrera militära styrkor till Östersjöregionen och den eskalerande upprustningen ökar på alla sätt spänningarna och skärper den internationella atmosfären. När en part ökar sina styrkor, blir svaret en motkraft. Också nya öppningar har setts: Ryssland flyttade sin nyaste missilarsenal till Kaliningrad, Norge placerar i praktiken permanenta Natotrupper i sina nordliga områden tvärtemot tidigare beslut och en liknande rotation av Natotrupper har inletts i Baltikum och Polen.

Att göda upprustningen ligger inte i en enda stats intresse i Östersjöregionen — i all synnerhet inte i Finlands intresse.

Samarbetet mellan Finland och Sverige

Finland och Sverige bör finna alla naturliga möjligheter till samarbete i anslutning till utrikes-, säkerhets- och försvarspolitiken. Vi har en lång gemensam historia med vår västra granne och gränsen mellan länderna var redan under det kalla krigets tid en av världens mest öppna. Det finns en naturlig grund för materiel- och övningssamarbete.

Finlands ställning är ändå en annan en Sveriges på grund av vår långa gräns mot Ryssland. Den försvarspolitiska betydelsen av regionerna S:t Petersburg och Murmansk för Ryssland och Rysslands strategiska förbindelse med Östersjön återspeglas på Finlands ställning på ett särskilt sätt.

Det är bra om Finland och Sverige hålls uppdaterade om varandras utrikes- och säkerhetspolitiska avgöranden. Men det betyder inte att ländernas avgöranden bör vara lika till innehållet exempelvis i fråga om militära allianser. Finland bör alltid fatta sina egna beslut självständigt.

Vänsterförbundet godtar inte en militär allians med Nato eller med Sverige trots att också det har föreslagits. Ändå är Sverige inte intresserat av en försvars- eller militärallians.

Närmande till Nato och internationella militärövningar

Under föregående riksdagsperiod — utan adekvat riksdagsbehandling — godkändes en värdlandsöverenskommelse med Nato. Finland samtycker till att ställa flygfält och luftrum, hamnar och havsområde samt all viktig infrastruktur till militäralliansens förfogande om behov föreligger.

Finland förband sig genom underskrift av försvarsmaktens kommendör, alltså ingen demokratiskt vald beslutsfattare, också till eventuella anfall genom Finland. Frågan lyder: om någon avancerar genom Finland, vart är denna någon då på väg?

Värdlandsöverenskommelsen med Nato är således partnerskap inte bara i fred, utan också i krig. Inget under att medborgaraktivister tvingas översätta Natoavtalet till Finska före myndigheterna. Den bilaterala avsiktsförklaringen bidrar ytterligare till närmandet till Nato, och det hänvisar man till också i försvarsutskottets utlåtande.

Vid sidan av värdlandsöverenskommelsen med Nato har Finlands internationella militärövningar både i landet och utomlands svällt ut till aldrig skådade proportioner och fått nya dimensioner. Det har förekommit allvarliga problem med att informera om militära övningar till de politiska beslutsfattarna, inklusive republikens president.

Finland bör vara kritiskt när de internationella övningarna antar nya former eller när övningarna har en särskild utrikespolitisk dimension. Texten i redogörelsen beskriver allt samarbete med Nato som problemfritt och värdeladdade verb som ”förtäta”, ”utveckla” och ”fördjupa samarbetet” återkommer ofta.

Att ge och ta internationellt bistånd

Europeiska unionens solidaritetsklausul och klausul om ömsesidigt bistånd är bindande för medlemsländerna. Bistånd ska ges, men formen bestäms av respektive medlemsstat vid bilaterala förhandlingar. Vare sig det handlar om civilt eller militärt bistånd får ställningen för den bilaterala förhandlingsprocessen inte suddas ut. Det går inte att köra över en medlemsstat med kraften av medlemsstaternas majoritet.

Redogörelsen formulerar biståndsklausulen mångtydigt. Om man säger att ”biståndsklausulen är lika förpliktande för alla medlemsstater”, betyder ordet lika då ett åtagande med lika innehåll eller ett likadant juridiskt åtagande?

Militariseringen av Europeiska unionen och den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken

Europeiska kommissionen har för första gången beslutat finansiera försvarsforskning. Utvecklingen av försvarsforskningen innebär att EU-integrationen utvidgas och fördjupas väsentligt. Efter beredningsfasen inleds det egentliga forskningsprogrammet. Men forskning bedrivs inte bara för forskningens skull, utan forskningsprogrammet antas följas av ett konkret handlingsprogram och förbindelse till lösningar på EU-nivå.

Till skillnad mot redogörelsen, som betonar utvecklingen av försvarsforskningen som en ny möjlighet, ser vi det som ett nytt hot. Det handlar om att bygga ut Europeiska unionen till en förbundsstat också på försvarssektorn och om en militarisering av EU.

Vänsterförbundet godtar ingen form av utveckling mot en förbundsstat. Finland bör beakta sina nationella särdrag och slå vakt om sin nationella marginal särskilt inom utrikes-, säkerhets- och försvarspolitiken.

Finland bör inte avstå från de bilaterala kontakterna med Ryssland. När Lissabonfördraget ingicks erkände man vissa länders nationella särdrag och Finland bör inte avstå från sitt politiska livsrum i utrikes- och säkerhetspolitiken. Exempelvis EU:s stora länder Frankrike och Tyskland agerar vid behov mycket självständigt.

Utlåtande FsUU 7/2016 rd

Finlands vapenexport

Finland bör inte exportera vapen till länder som bryter mot de mänskliga rättigheterna eller för krig. I all vapenexport bör man iaktta de folkrättsliga avtalen (FN:s vapenhandelsfördrag, människorättskonventionerna och EU-rådets gemensamma ståndpunkt om vapenhandel av 2008) och de juridiskt bindande bestämmelserna i gällande lagstiftning.

Europaparlamentet gav i våras sitt stöd för ett förbud mot vapenexport till Saudi-Arabien. Det ställer Finlands vapenexport i en märklig dager. Enligt utrikesministeriet bedömer Finland exporttillstånd till Mellanöstern från fall till fall och strävar efter att iaktta EU:s allmänna linje. Men praxis i Finland avviker från exempelvis Sverige och Tyskland. De har avbrutit sin vapenexport till Saudi-Arabien. Finland bör göra lika.

Avvikande mening

Jag föreslår att utskottet beaktar det som sägs ovan.

Helsingfors 27.10.2016

Markus Mustajärvi vänst